

ПРАВНО-ПОЛИТИЧКИ РАЗМИСЛУВАЊА ЗА ДОСТИГНУВАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

SUSTAINABLE
DEVELOPMENT

GOALS

Уредници

Ана Никодиновска Крстевска
Борка Тушевска Гавриловиќ

Штип 2026

**ПРАВНО-ПОЛИТИЧКИ РАЗМИСЛУВАЊА ЗА
ДОСТИГНУВАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ
РАЗВОЈ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА
ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ**

Уредници

**Ана Никодиновска Крстевска
Борка Тушевска Гавриловиќ**

Штип 2026

ПРАВНО-ПОЛИТИЧКИ РАЗМИСЛУВАЊА ЗА ДОСТИГНУВАЊЕ НА ЦЕЛИТЕ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА НА ОБЕДИНЕТИТЕ НАЦИИ

Издавач

2 -ри Август, Штип

Уредници

проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска
проф. д-р Борка Тушевска Гавриловиќ

Рецензенти

проф. д-р Дарко Спасевски
проф. д-р Дејан Мицковиќ
проф. д-р Кристина Мишева
проф. д-р Андон Мајхошев
проф. д-р Ана Никодиновска Крстевска

Лектура

Слаѓан Спасовски

Дизајн на корица

Ана Никодиновска Крстевска

Техничко уредување

Ана Никодиновска Крстевска
Елена Трајковска

СОДРЖИНА:

ПРЕДГОВОР	5
-----------------	---

Борка Тушевска Гавриловиќ

Кристијан Панев

УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА КОНКУРЕНТСКОТО ПРАВО ВО ПРАВНАТА
РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ НА КОНЦЕПТОТ НА „ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ“ 9

Билјана Тодорова

ПРЕКУ ПРИСТОЈНА РАБОТА ЗА МЛАДИТЕ ЛИЦА ДО ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ..... 27

Милица Шутова

ЗАШТИТА НА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА И КОНЦЕПТОТ ЗА ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ... 41

Јорданка Галева

ОДРЖЛИВОСТ НА ПРАВАТА НА МАЛЦИНСТВАТА ВО МАКЕДОНСКИОТ
СЛУЧАЈ И НИВНИОТ ПРИДОНЕС КОН ОПШТЕСТВЕНИОТ РАЗВОЈ 57

Елена Трајковска

РЕФОРМА НА МАКЕДОНСКИОТ ЗДРАВСТВЕН СИСТЕМ ВО КОНТЕКСТ НА
ЕВРОПСКАТА ИНТЕГРАЦИЈА: ПОЛИТИКИ, СТАНДАРДИ И ПРЕДИЗВИЦИ 73

Ана Никодиновска Крстевска

ОДРЖЛИВОСТ ВО ПОЛИТИКИТЕ НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА ЗА МИГРАЦИЈА И
АЗИЛ 85

ПРЕДГОВОР

Концептот на одржлив развој опфаќа серија на принципи врз основа на кои се стреми да се постигне развој на човештвото, почитувајќи ги истовремено иродните ресурси и различните екосистеми врз база на кои се засноваат разните економии и општества. Со други зборови, одржливиот развој претставува развој и задоволување на потребите на сегашните генерации, без притоа да се компромитираат можностите на идните генерации да ги задоволат нивните потреби. Вака поставен, концептот на одржлив развој се проектира во пресекоот помеѓу три множества односно помеѓу животната средина, општествениот или социјалниот развој и опкружување и економскиот пораст. Во 2015 г., Организацијата на обединетите нации (ООН) утврди 17 главни цели за одржлив развој во т.н. Агенда 2030, врз основа на која ООН се стреми до 2030 г. да постигне подобри резултати во постигнување на одржлива иднина за сите.

Тргувајќи од тоа, идејата да се утврди како се идентификува концептот на одржлив развој во различните полиња на општествено делување и сфери на интерес, кои се принципите што го сочинуваат, како се изразуваат низ правото и низ политиките, во која мерка концептот на одржлив развој е присутен во националното законодавство, како се имплементира и применува во пракса, дали постојат недостатоци во неговата примена, каква е улогата на институциите во обезбедување на негова имплементација, кои инструменти се користат за негова имплементација, каква е улогата на другите засегнати страни, дали и кои заштитни мерки се преземаат во случај на непочитување на некои од принципите на одржлив развој, во која насока се движи остварувањето на целите на одржлив развој предвидени со Агендата 2030 и слично, сето ова се сосредоточи во еден научно-истражувачки проект насловен „Концептот на одржлив развој низ призмата на правото и политиките“, кој го спроведе Правниот факултет при Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип (2021-2024), а во соработка со Универзитетот во Мишколц од Унгарија. Во рамките на овој проект, покрај другите активности, беа остварени серија на предавања од различни професори и асистенти, спроведени и на двата универзитети, кои опфатија најразлични теми поврзани токму со овие прашања, и впрочем, оттука се роди и публикацијата со наслов „Правно-политички размислувања за достигнување на целите на одржлив развој на Организацијата на обединетите нации“, која претставува токму плод на оваа повеќегодишна научно-истражувачка работа во рамките на овој проект.

Книгата опфаќа вкупно шест ракописи од автори кои беа вклучени во истражувачките активности на гореспоменатиот проект,

чишто трудови анализираат јавно правни и приватно правни политики и правни рамки на концептот на „одржлив развој“.

Во првиот труд насловен *„Улогата и значењето на конкурентското право во правната рамка и политиките на концептот на „одржлив развој“* од авторите Борка Тушевска-Гавриловиќ и Кристијан Панев, авторите го истражуваат односот помеѓу конкурентското право и „одржливоста“ како концепт низ призмата на легислативата и праксата на Европската Унија во делот на конкурентското право, утврдувајќи ги притоа потребите за подобрување на македонската регулатива и состојбите во конкурентското право во насока на остварување на подобра ефективност на постигнување на целите на одржлив развој на ООН.

Во вториот труд *„Преку пристојна работа за младите лица до одржлив развој“* од Билјана Тодорова, се истражува концептот на пристојна работа утврден во Агендата за пристојна работа на Меѓународната организација на трудот, како една од целите за одржлив развој, при што се врши анализа на политиките и програмите за пристојна и достоинствена работа присутни во македонскиот правен систем, со цел да истражи и да се утврди нивниот ефект врз пружањето на социјалната сигурност на младите луѓе како значаен фактор за одржлив развој. Резултатите од истражувањето говорат дека токму поради нестабилноста на политичките процеси во државата, постои недостаток од стратешки насоки за справување со вработувањето на младите во неформалниот сектор и нивната миграција во економски развиени земји, при што останува вистински предизвик за државата да обезбеди целосно, одржливо вработување и пристојна работа за младите лица.

Во трудот *„Заштита на правата на децата и концептот за одржлив развој“* од Милица Шутова, се истражуваат гаранциите за правото на детето на здрава животна средина, коишто македонскиот правен систем ги дава согласно постојната законска правна рамка. Тука, авторката не само што укажува на слабостите на постојните законски решенија за обезбедување на соодветна заштита на правата на животната средина, туку врши и компаративна анализа на институтот најдобриот интерес на детето во граѓански постапки, со што воедно дава препораки за соодветно имплементирање на истите во македонското законодавство *de lege ferenda*.

Во трудот *„Одржливост на правата на малцинствата во македонскиот случај и нивниот придонес кон општествениот развој“* од Јорданка Галева, се анализира правната регулатива за заштита на малцинствата во Република Северна Македонија со посебен осврт кон уставните амандмани внесени со Охридскиот рамковен договор, со цел да

се истражи дали и во која мера гаранциите дадени за заштита на правата на малцинствата се навистина одржливи во македонскиот политички систем и дали и на кој начин истите придонесуваат до постигнување на стандардите на одржлив развој во македонското општество.

Што се однесува пак до трудот *„Обезбедување на здрав живот преку профилирање на македонското здравство како посакуван исход низ призмата на Европската Унија“* од Елена Трајковска, овој ракопис има за цел да го истражи управувањето со здравствените фондови и буџетската контрола над јавните институции *vis-à-vis* здравствените стандарди на Европската Унија, со намера да се детерминира степенот на ефективност на целокупноста на здравствените политики во македонскиот систем, како ѝ да се идентификуваат недостатоците и слабостите на истиот. Сето ова во насока на остварување на целите на одржлив развој на Организацијата на обединетите нации.

Конечно, во трудот *„Одржливост во политиките за миграција и азил на Европската Унија“* од Ана Никодиновска-Крстевска, се истражуваат одржливоста на политиките за миграција и азил на Европската Унија, низ призмата на целите за одржлив развој на Организацијата на обединетите нации, односно идејата е да се утврди како и на кој начин Европската Унија и земјите членки придонесуваат за постигнување на развојните цели на ОН во делот на миграцијата и азилот во насока на заштита на основните човекови права, но и истовремено, и да се истражи дали, како и на кој начин нејзините политики и правни акти од сферата на заедничката политика за азил и миграција се внатрешно одржливи во однос на самиот систем на Европската Унија.

Како сублимат на сето ова, може да речеме дека крајната цел на сите активности поврзани со проектот *„Концептот на одржлив развој во правото и политиките“*, како и ракописите содржани во оваа публикација се стремат да ја подигнат свеста кај академскиот кадар, студентите, но и пошироката читателска јавност, за важноста на концептот на одржлив развој и за неговата примена во правото и политиките во националниот поредок, на регионално/европско ниво и на меѓународно ниво. Сето ова во насока на придонесување за исполнување на целите на одржлив развој поставени во Агендата 2030 од Обединетите нации, како и за целите за постигнување на одржлив развој поставени од Европската Унија во процесот на проширување на Унијата, за кои Правниот факултет и Универзитетот „Гоце Делчев“ – Штип, се залагаат и ги промовираат во своите секојдневни активности. Се надеваме дека ќе успееме во нашите намери.

Пријатно читање!

УЛОГАТА И ЗНАЧЕЊЕТО НА КОНКУРЕНТСКОТО ПРАВО ВО ПРАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ НА КОНЦЕПТОТ НА „ОДРЖЛИВ РАЗВОЈ“

Вовед

Во последната деценија на 21-от век, концептот на „одржлив развој“ претставува еден од најексплоатираните концепти во академските и стручните кругови. Речиси и да не постои област во којашто „одржливоста“ и ефектуирањето на нејзините вредности не се предмет на теоретска и стручна делиберација. Како аргумент во прилог на важноста на „одржливоста“ како посебен концепт, стои и ангажманот на земјите членки на ООН, нивните политики и стратегии со фокус на „одржливоста“ и усвојувањето на „Агендата за одржлив развој 2030“.¹

Во фокус на агендата се 17 (седумнаесет) цели, поставени во функција на ефектуирањето на вредностите предвидени во агендата.² Во оваа смисла, ООН ги конципира целите за:

Нулта сиромаштија	Нулта глад	Здрава храна и благостостојба	Квалитетно образование	Родова еднаквост	Чиста вода и канализација
Дозволивање и чиста енергија	Пристојна работа и економски раст	Индустрија, иновации и инфраструктура	Редуцирана нееквивалентност	Одржливи градови и заедници	Одговорна консумација и продукција
Климатски акции	Живот под вода	Живот на земја	Мир, правда и силни институции	Партнерства за целите	

Целите од агендата за одржлив развој на земјите членки на ООН, во суштина се базираат на трите основни постулати на самиот концепт на „одржливост“ и тоа: *економска благосостојба, социјална заштита и*

¹ Види повеќе податоци за оваа на: <https://sdgs.un.org/goals>, [пристапено на 23 Април 2023 година].

² Види повеќе за целите од Агендата за одржлив развој 2030 на ООН, : https://www.un.org/en/footballforthegoals?gclid=CjwKCAjwscGjBhAXEiwAswQqNPudw9mXWCdk6XcykuXYQNi4ohRogsAnI55A99RQIyewegm7T-5HCROCh2UQAvD_BwE, [пристапено на 11 Април, 2023 година].

заштита на животната средина.³ Доволна е само површна компаративна анализа на законодавствата и политиките на земјите членки на ООН, да се утврди дека повеќе или помалку, сите овие цели се инкорпирани или државите се стремат да ги инкорпорираат во нивните правни и политички системи.

Анализите покажуваат дека токму државите коишто во своите владини политики го ставаат фокусот на овие цели од Агендата 2030 на ООН, имаат раст и во бруто домашниот производ.⁴ Попрецизно, дека токму владините програми и стратегии во чиј фокус е фаворизацијата и ефектуализацијата на целите за „одржлив развој“, се соочуваат и со прогрес во економската состојба во целост.

Владите на земјите членки на ООН самостојно одлучуваат за начинот на ефектуализирањето на вредностите за одржлив развој, користејќи различни владини мерки, програми, законски, подзаконски акти и практики.⁵ Во оваа насока, приоритет во внатрешните политики на одделните држави членки се: *јавните набавки и „одржливиот развој“, социјалното претприемништво и „одржливиот развој“, „зелени јавни набавки“, „дигитализација во јавните набавки“, конкурентското право и „одржлив развој“, социјалните политики во функција на „одржлив развој“* итн. Компаративно, анализирајќи ја „одржливоста“ во корелација со политиките и правните режими како инструменти за постигнување на прогрес во оваа сфера, лесно се констатира дека истите во голема мерка може да придонесат кон остварување на резултатите од агендата на ООН за социјален развој.

Нашето истражување во контекст на овие цели е да се проучи нишката помеѓу конкурентското право, политики и практика и концептот на „одржлив развој“, како и да се видат можностите за примена на конкурентското право во функција на остварувањето на целите од агендата 2030 на ООН. Дополнително, истражувањето има за цел да се види условеноста на оваа политиката за заштита на конкурентското право и прогресот во практикувањето на „одржливоста“.

³ United Nations, Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all, достапно на: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>, [пристапено на 11.06.2023 година].

⁴ Coscieme L., Mortensen L.F., Anderson S., Ward J., Donohue J., Sutton P.S., Going beyond Gross Domestic Product as an indicator to bring coherence to the Sustainable Development Goals, Journal of Cleaner production, Volume 248, 2020.

⁵ Постојат држави кои економската егзистенција и раст ја базираат на природните ресурси коишто ги поседуваат. Владините политики во овие држави генерално се фокусирани на користењето на природните ресурси и другите достапни фактори на економско влијание. Компаративно, државите кои ги немаат привилегии, во своите владини програми се фокусираат на креирање на инструменти и техники за постигнување на наведените цели за одржлив развој.

Покрај тоа што ќе биде предмет на компаративна анализа, во ова истражување, во еден сегмент ќе се задржи и на состојбите во РСМ,⁶ со фокус на правните режими и важечките политики во насока на постигнување на целите од Агендата на ООН 2030. Базирајќи се на податоците што ни беа на располагање, а земајќи ги предвид резултатите од истражувањата што се веќе направени,⁷ ја поставивме и хипотезата на овој труд, со интенција да прерасне во теза на истражувањето.

Хипотетската рамка во која ќе се движиме во нашето истражување:

➤ *Конкурентското право и политиките за заштита и обезбедување на лојален пазар на стоки и услуги, може да се стави во функција на прогресирање на бенефициите од примената на концептот на „одржлив развој“;*

➤ *Примената на конкурентското право и политиките за заштита на конкуренцијата е условена од владините стратегии, планови и пристап спрема практикувањето на конкурентското право;*

➤ *Во Република Северна Македонија, постои простор и услови за развој*

на нишката конкурентско право и „одржлив развој“;

➤ *Владините политики и стратегии во Република Северна Македонија, мора да се адаптираат на потребите на модерните трендови, кои се нужност за одржување на пазарот на стоки и услуги;*

➤ *Законската и подзаконската рамка важечка во Република Северна*

Македонија нужно треба да се прилагоди на потребите на „одржливиот развој“;

➤ *Интервенциите во законските прописи и подзаконските акти е база за преземање на понатамошни мерки во практикувањето на конкурентското право и „одржливиот развој“;*

➤ *Компаративните практики, особено практиките на Европската комисија за заштита на правото на конкуренција треба да бидат водилка на Комисијата за заштита на конкуренцијата во Република Северна Македонија.*

⁶ Како земја со мала економија, статус на кандидат за членство во ЕУ, Република Северна Македонија нужно мора да се фокусира на примена на европските политики во примената на концептот на „одржлив развој“.

⁷ Во функција на поставување на хипотетската рамка, користени се резултатите достапни преку користената литература наведена на крај на трудот.

Во анализата на прашањата во трудот, ќе се обидеме наведената хипотетска рамка, да ја образложиме и истата да ја кренеме на ниво на теза, како фундамент за понатамошно истражување и препорака кон владите во одделните правни системи, вклучувајќи ја и РСМ.

1. Конкурентското право во функција на ефектуализација на концептот на „одржлив развој“

Конкурентското право преставува систем на правни правила кои се однесуваат на *забранетите облици на спречување, ограничување или нарушување на конкуренцијата, мерките и постапките во врска со ограничувањата на конкуренцијата.*⁸ Главната улога на оваа правна дисциплина е да обезбеди економски здрав, лојален и фер пазар на натпреварување на учесниците на пазарот на стоки и услуги. Во услови на обезбедување „фер пазар на натпреварување“, бенефициите се очигледни за повеќе стејхолдери во приватниот и јавниот сектор, а прогресот во економска смисла е неизбежен.

Во модерните услови на промет на стоки и услуги, под влијание на бројни и хетерогени фактори,⁹ надлежните авторите за заштита на конкурентското право имаат се повеќе работа во врска со заштитата на конкуренцијата. Искуствата од практиката покажува дека во денешницата, како резултат на бројните средства за дигитална комуникација и висок степен на развој на техниката и технологијата, бизнис секторот лесно договара „фиксни цени“, „картелско организирање“, злоупотреба на монополската позиција и другите облици на повреда, спречување или ограничување на здравата конкуренција.¹⁰ Оттука, работата на надлежните комисии и тела е сериозна и обемна.

Суштински анализирано, во рацете на владите на одделните држави и надлежните тела за заштита на конкуренцијата во нив, концентрирана е моќта за позиционирање на правилата на конкурентското право. Попрецизно, која ќе биде улогата на надлежните авторитети во заштитата на конкуренцијата, а дополнително и во ефектуирањето на програмите за „одржлив развој“, во најголема мера зависи од концептот и структурата на

⁸ Види повеќе и во самата законска формулација што го уредува предмет на Законот за заштита на конкуренцијата на Република Северна Македонија, (Службен Весник бр. бр.145/2010, бр.136/11, 41/14, 53/16 и 83/18). Според член 1, „Со овој закон се уредуваат забранетите облици на спречување, ограничување или нарушување на конкуренцијата, мерките и постапките во врска со ограничувањата на конкуренцијата“.

⁹ Во контекст на ова, авторите мислат на факторите: пандемијата КОВИД – 19, светската енергетска и нафтена криза, актуелните војни во одредени делови од светот, во кои учествуваат повеќе земји итн.

¹⁰ Josua J, Jordan S., Combinations, Concerted Practices and Cartels: Adopting the Concept of Conspiracy in European Community Competition Law Symposium on European Competition Law, Northwestern Journal of International Law & Business, Volume 24, Issue 3, Spring, 2004.

владините политики, и капацитетите на надлежните авторитети во прогресирањето и ефектуирањето на „*одржливоста*“ во општеството.

Анализите покажуваат дека во европски и светски рамки, Европската комисија¹¹ има суштинска улога во развивањето на нишката помеѓу конкурентското право и „*одржливиот развој*“. Во последната деценија од 21 – от век, „*одржливиот развој*“ зазема исклучително битно место во агендата на Европската комисија, а по нејзин пример, на оваа прашање му даваат приоритет и надлежните авторитети во земјите членки.¹² Инкорпорирањето и фаворизирањето на ваквите практики според нас има исклучително значење за економскиот раст и развој на секоја национална економија, а дополнително, бенефициите од овие практики се далекусежни и во повеќе сегменти од општественото живеење.

Сепак, во правната и во економската литература се среќаваат и становишта кои укажуваат на опасноста од конкурентското право и неговото позиционирањето во функција на „*одржлив развој*“. Имено, постојат становишта според кои конкурентското право е „*меч или штит*“ за „*одржливиот развој*“.¹³ Поинаку кажано, конкурентското право не треба и не смее да се сфати исклучиво како инструмент за поддршка на „*одржливоста*“. Напротив, како инструмент со којшто внимателно ќе се работи на ефектуализацијата на „*одржливоста*“, исклучувајќи ја секоја (минимална) опасност на злоупотреба од страна на бизнис секторот. Како надополнување на ова, не е мал и бројот на застапници на теоријата дека доколку фокусот на конкурентското право се стави на фаворизирањето на „*одржливоста*“ како концепт, тоа нужно ќе доведе до дестабилизација на пазарното натпреварување и намалување на моќта на надлежните авторите за заштита на пазарот од нелојална конкуренција.¹⁴ Оттука, констатација за внимателна примена на конкурентското право како инструмент, наоѓа примена во повеќе сегменти.

Помеѓу овие две теоретски становишта, го креиравме и нашето становиште според коешто „*само и исклучиво креирањето на системски издржана владина политика и план за реализација на истата, нужно доведува до прогрес во сите сегменти кои ги опфаќа „одржливиот развој“*“. Интервенциите во овој сегмент мора да бидат направени „*со пинцета*“, во

¹¹ Види повеќе за ова на предавањето на заменик претседател на департментот за конкуренција (DG competition) во Европската комисија, Margrethe Vestager, Competition Policy Contributing to the European Green Deal, <https://www.youtube.com/watch?v=2vgM-mruXXe4&list=PLFm7hmI4mmUWrijs33IVDdU03ktpd7Ex>, Panel 1 - DG Comp EU Green Deal, [пристапено на 12 Април 2023 година].

¹² Piteli EN., Pitelis C., Platform Oligopolies, anti-trust policy and sustainable development, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023.

¹³ Malinauskaitė J., Competition law and sustainability, EU and national perspective, Journal of European Competition Law & Practice, Volume 13, Issue 5, July 2022, pp.336–348, достапно на: <https://academic.oup.com/jeclap/article/13/5/336/6533512>, [пристапено на 11.05.2023 година].

¹⁴ Malina A., Modet S., Bercken J., Competition law: a bridge or a barrier to sustainability? Freshfields Bruckhaus Deringer, 2012, достапно на: <https://sustainability.freshfields.com/post/102grn-8/competition-law-a-bridge-or-a-barrier-to-sustainability>, [пристапено на 13 Април 2023 година].

никој случај агресивно и со брза динамика и голем обем. Интервенциите мора да бидат системски и со висок степен на внимание од страна на сите стејхолдери.

Компаниите *per se* имаат потреба од прогресирање на нивните концепти за „корпоративна општествена одговорност“, што помеѓу другото, нужно ја вклучува и *одржливоста* *per se*. Единствената опасност што постои е можноста за злоупотреба на парадигмата „одржливост“ од страна на бизнис секторот и нивно профитирање на нелојална основа, со привидна маркетинг промоција и неверодостојна/лажна репутација, базирана на нелојални политки, мерки и активности.¹⁵ Во овој сегмент клучна е улогата на надлежните авторитети за заштита на конкуренцијата, што *in ultima linea* може да се толкува како *per se* работа за ефектуализација на „одржливоста“.

2. Перцепцијата, практиките и политиките на Европската комисија во поглед на „одржливоста“ како концепт за економски и социјален развој

Во своите фундаментални политики на дејствување, Европската комисија ја инкорпорира и политиката за „одржлив развој“, и тоа во сите сфери на заштита на конкурентското право. Покрај политиките, стратегиите и се што се квалификува како „меко право“ (*soft law*), Европската комисија ги ефектуира/спроведува членовите 101-106 од Договорот за функционирањето на ЕУ (ДФЕУ). Ова суштински подразбира дека Европската комисија е надлежна и за ефектуализација на концептот на „одржливост“ предвиден во секоја одредба што има и карактер на цврсто право (*hard law*). Во корелација со ова се и одредбите од ДФЕУ коишто се однесуваат на политиките за заштита и ефектуализација на концептот на „одржлив развој“.

Комисијата преку повеќе правни инструменти го дополнува нерегулираниот простор, односно ги опфаќа новите предизвици што ги наметнуваат модерните трендови во општествено-економското живеење. Во оваа насока, 14 Јули, 2021 година, Комисијата усвои сет на предлози за креирање на Европски политики за климата, енергетиката, почвата, транспортот и даноците како задача до 2023 година¹⁶, Европски климатски закон од 2021 година.¹⁷ Дополнително, „одржливоста“ наоѓа свое место и во

¹⁵ Повеќе за ова во делот на анализа на практиката на Европската комисија и елаборирањето на повеќе случаи на злоупотреба.

¹⁶ European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitions, достапно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3541, [пристапено на 14.05.2023 година].

¹⁷ Види: Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), [пристапено на 16.05.2023 година].

Договорот од Лисабон, каде во членовите 191 и 193 се воведува концептот на „одржливост“ и тоа преку „животната средина“

Во суштина повеќе инструменти чијашто примена е во надлежност на Европската комисија, ја земаат предвид и „одржливоста“ како една од приоритетите на Европската Унија. Во оваа насока свое место наоѓа и програмата за „попустливост“ или позната во страната литература како „leniency“. Како во реалноста „leniency“ придонесува за почитување на „одржливоста“?! Концептот на „leniency“ познат како концепт на „олеснување или намалување на глобата“ на компаниите, претставува концепт на „попустливост“ спрема компаниите коишто соработува со надлежните авторитети¹⁸ за откривање на картели и другите форми на повреда на конкурентското право. Овој концепт на „попустливост“, претставува исклучително битен сегмент на конкурентското право. Ако се земе предвид дека главната цел на конкурентското право е да обезбеди здрав и лојален пазар на стоките и услугите, што во голем сегмент е поврзано со откривањето и казнувањето на картелското однесување, примената на „leniency“ е исклучително битна, оттука и оправданоста на нејзиното место во конкурентското право.

Доволна е само површна компаративна анализа да се утврди дека оваа програма на „попустливост“ повеќе децении доживува експанзија во бројни и хетерогени правни системи, а дополнително на ова, нејзиното практикување од страна на повеќе европски и светски експерти е оценето како една од најсоодветните алатки кои придонесуваат за детекција и сузбивање на картелите.¹⁹

„Програма за попустливост“ или „leniency programme“ подразбира програма што е поврзана со примената на членот 101 од Договорот за функционирање на ЕУ (скратеница: ДФЕУ)²⁰ или соодветна/компатибилна одредба од националното законодавство, врз основа на којашто учесник во таен картел, независно од другите субјекти вклучени во картелот, соработува во истрагата што ја спроведува надлежниот орган за заштита на конкуренцијата, со доброволно обезбедување на факти во врска со знаењето и улогата на друг учесник во картелот, во замена за којашто тој учесник добива, со одлука или со прекин на постапката, имунитет од, или намалување на глобите за неговата вмешаност во картелот.²¹

¹⁸ Европската комисија во рамки на Европскиот пазар на стоки и услуги и националните тела (комисии, агенции итн), на националните пазари на стоки и услуги. Во најтесна соработка на двете нивоа на пазар, ефектуализација на концептот на „leniency“, се поклопува.

¹⁹ Види повеќе за статистиката на апликации за „leniency“ кај: Коевски, Г., Тушевска Гавриловиќ Б., Спасевски Д., The concept of leniency in North Macedonia, Competition Law (in Pandemic Times): Challenges and Reforms, 5. 2021, Special edition, pp. 60-84.

²⁰ Оригинален назив: The treaty of functioning of European Union, Official journal of EU, C326/49, 26.10.2012, достапно на: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CE-LE-X:12012E/TXT:en:PDF>, [пристапено на 11 Април, 2023 година].

²¹ Директива 2014/104/ЕУ на Европскиот парламент и Совет од 26 Ноември 2014 година, за одредени правила кои се однесуваат на тужбите за оштета според националното

Овој концепт на конкурентското право е познат во повеќе правни системи, генерално водени од европската концепција на програмата, а за земјите што не се членки на ЕУ, а со аспирација да бидат дел од европското семејство, оваа програма е дел од внатрешното законодавство, со идентична цел и во надлежност на националните тела за заштита на конкуренцијата.

2.1. Leniency во улога на инструмент за постигнување на целите на „одржливост“

Почетоците на *“leniency programme”* се вразни за конкурентското право и практика во САД и тоа уште од 1978 година²². Поконкретно, во интерес на подобро ефектуирање на програмата за *„попустливост“* спрема компаниите коишто соработуваат во откривањето на картелите, антитрустовиот оддел во одделението за правда на САД ја ревидираат програмата во 1993 година, во согласност со новата корпоративна програма за *„попустливост“* спрема компаниите.

После неколку децении практикување на *„leniency“* во конкурентското право на САД, експертите од областа прават паралела за ефектите од нејзината примена, дефинирајќи ги резултатите со дефиницијата на Винстон Черчил за демократија: *„демократијата е најлошата форма на владеење, со исклучок на сите други форми што се практикувани. Со оваа всушност сакаат да истакнат дека програмата на „leniency“ има недостатоци, меѓутоа, во споредба со останатите модели на детекција на картелите, „leniency“ ги покажува најдобрите резултати.*

Ако примената на оваа програма ја доведеме во врска со ефектите од *„одржливоста“*, повеќе од сигурно е дека примената на *„leniency“* на повеќе начини придонесува кон ефектуализацијата на *„одржливиот развој“*. Првенствено, самиот факт што оваа програма придонесува кон откривањето, намалувањето и сузбивањето на картелското однесување на пазарот, позитивно влијае врз сите три столба што го сочинуваат концептот на *„одржливост“*. *In concreto*, намалувањето на картелите на пазарот на стоки и услуги, подразбира здрав и лојален економски пазар, што практично значи еднаква можност за натпреварување на пазарот на компаниите, раст на претприемничкиот дух кај истите, зголемување на бројот на вработени, подобра економска благосостојба, подобрување на квалитетот на производите помеѓу конкурентите и поголеми можности за почитување на еколошките стандарди на производство и давање на услуги.

законодавство за повреда на правилата за конкурентското право во земјите членки и ЕУ. Оригинален назив: Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union Text with EEA relevance, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/ALL/?uri=celex:32014L0104>. [пристапено на 13 Април 2023 година].

²² Buffier B.W., Kafele, H.L., Fishbien S., Shearman & Sterling LLP., Cartel leniency in United States: overview: Available from: [\[https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-501-2185?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)\]](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-501-2185?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)), [пристапено на: 11 Април 2023 година].

Примената на програмата за „*попустливост*“ спрема компаниите кои соработувале со надлежните авторитети во откривањето на картелите, подразбира намалување на нивната казна, или целосно ослободување од истата. Ова практично значи дека компаниите добиле поддршка од владите и можност за помала пенализација како последица на нивното признавање и давање на информација за постоење на картелска организација. Илустративно, компаниите остануваат со поголем буџет, па како последица на соработката со надлежните тела (владите), ја чувствуваат и одговорноста за поголема инвестиција во „*здрава животна средина*“, односно повисока корпоративна одговорност спрема средината во која делуваат. Оттука, од аспект на „*одржливоста*“ како концепт, „*leniency*“ има мултифункционално значење. Дали, колку и како компаниите го практикуваат тоа, и дали воопшто се свесни за истото, е прашање на коешто може да даде одговор само практиката.

3. Улогата на Европската комисија во ефектуализацијата на концептот „одржлив развој“

Под влијание на најновите политики за „*одржлив развој*“ на ЕУ, коишто генерално се последица на Европскиот „*Green Deal*“ од 2019 година и обврската до 2025 година ЕУ да се трансформира во првиот климатски неутрален континент, на прашањето може ли Европската комисија да придонесе кон обезбедувањето и практикувањето на „одржливи политики“ на компаниите, одговорот е: Европската комисија има суштинска и неопходна улога во ефектуализацијата на политиките за „*одржлив развој*“, што подразбира ефектуализација на процесот на декарбонизација во сите сегменти на општественото живеење. Имено, преку својата казнена и прекршочна политика, Европската комисија врши притисок врз бизнис секторот да ги усогласат своите корпоративни политики со ЕУ политиките за „*одржлив развој*“.²³ Ваквата заложба на комисијата најдобро може да се види преку случаите што се во надлежност на комисијата. Во оваа насока и неколку случаи од практиката. Имено,

Case COMP/39.579 — Consumer detergents/прашок за перење.²⁴

Во 2011 година, Европската комисија ги казни Procter & Gamble и Unilever вкупно **315,2 милиони евра за работење на картел** заедно со Хенкел на пазарот за детергенти за перење во прав за домаќинство во осум земји од Европската Унија. Казната за двете компании вклучува

²³ Како поддршка во оваа насока, стои и Парискиот договор за климатски промени од 2015 година. Види повеќе: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement?gclid=Cj-wKCAjw-70lBhB8EiwAuoOEK7AXWQsR8ifpn9Mw0_Bh_Eu0kFC9KEjKRfZ-RJVxa5a8rQIm5V-Y0pXxoCFrEQAvD_BwE, [пристапено на 11 Април 2023 година].

²⁴ Целиот текст на одлуката е достапен на: https://ec.europa.eu/competition/antitrust/-cases1/202330/AT_39579_1891621_2633_7.pdf, [пристапено на 11.04.2023 година].

намалување од 10% за признавање фактите и овозможување брзо завршување на истрагата преку примена на „leniency“.

Хенкел доби имунитет за откривање на картелот на Комисијата. Трите компании се водечки производители на прашок за перење во Европа. Картелот траел околу три години и насочени кон стабилизирање на пазарните позиции и на координирање на цените во спротивност со антимонополските правила на ЕУ и ЕЕА (член 101 од договорот за ЕУ и чл. 53 од договорот за ЕЕА).

Договореното формирање на цената, што е забрането и го нарушува пазарот на лојалната конкуренција, било овозможено преку консултациите на компаниите за прифаќање и практикување на **еколошките иницијативи за заштита на животната средина**. Компаниите се рекламирале истакнувајќи го почитувањето на еколошките стандарди како суштински дел на нивното производство, што во суштина не било точно, а било договорено помеѓу производителите. Ваквата практика укажува на злоупотреба на концептот на „одржлив развој“ од страна на бизнис секторот, и креирање на нелојална конкуренција на пазарот на стоки и услуги, преку „лажно промовирање“ и „лажно поддржување“ на ЕУ политиките за „одржливост“.

Еклатантен пример на злоупотреба на концептот на „одржлив развој“ од страна на бизнис секторот е случајот Дајмлер, БМВ и групацијата Фолксваген (Фолксваген, Ауди и Порше). Комисијата откри дека овие автомобилски гиганти ги прекршиле антимонополските правила на ЕУ **со договарање за технички развој во областа на чистење** со азотни оксиди. Комисијата изрече парична казна од 875 189 000 евра. Дајмлер не беше казнет, бидејќи на Комисијата и го откри постоењето на картелот. Сите страни ја признаа нивната вмешаност во картелот и се согласија да го решат случајот.²⁵ И во овој компаниите го злоупотребија концептот на „одржлив развој“, за остварување на профит, на штета на пазарот.

Во контекст на елаборација на оваа прашање, не смее да не се спомне и случајот „The Tomorrow's Chicken (Kip van Morgen)“.²⁶ Во овој случај пилешките производители (вклучените производители покриваат 95% од релевантниот пазар) заеднички одлучиле кокошките да ги одгледуваат во органски услови, и да ги презентираат своите производи од предзнак „органско потекло“, а со тоа да ја зголемат и цената на производите. Картелот бил откриен, а апликацијата за „leniency“ одбиена. Во одлуката на комисијата е елаборирано дека преференциите на потрошувачите и нивната чувствителност на цената како и намалување на изборот на понудата на

²⁵ Целиот текст на одлуката е достапен на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/ro/ip_21_3581, [пристапено на 08.04.2023 година].

²⁶ Van der Veer J.P., Valuing Sustainability? The ACM's analysis of "Chicken for Tomorrow" under Art.101 (3). Wolters Kluwer, 2015.

пилешките производи, доведува до намалување на благосостојбата на потрошувачите. Ова се само неколку еклатантни примери на злоупотреба на „одржливоста“ од страна на бизнис секторот. Опасноста уште повеќе доаѓа до израз, кога компаниите практикуваат „green washing“, и со тоа го повредуваат концептот на „одржливост“ и воопшто конкуренцијата на пазарот.

4. Практика на одржлив развој во бизнис секторот или класичен greenwashing

Терминот „Greenwashing“ за прв пат бил употребен во 1986 година од страна на активистот Џеј Вестервелд. Терминот бил употребен кога хотелите почнале да бараат од своите гости повторно да ги користат истите крпи, тврдејќи дека тоа е стратегија за зачувување на водата на компанијата, и почитување на еколошките стандарди на однесување на компаниите.²⁷ Оваа барање на хотелиерскиот сектор било целосно неоправдано и неразумно од аспект на заштита на животната средина. И покрај бројните и хетерогени кампањи за нужноста од почитувањето на еколошките стандарди, демотивирачки се податоците за злоупотребата и лажното претставување на маркетингот на бизнис секторот. Според податоците од TerraChoice 2010, зелениот скептицизам енорно расте, а владите и потрошувачкиот сектор се повеќе стануваат свесни за злоупотребите од страна на бизнис секторот. Според извештајот на TerraChoice 2010, 95% од компаниите коишто се рекламираат дека произведуваат „зелени производи“ еднаш имаат направено „грев на зеленоперење“.

4.1. Поим на Greenwashing

„Зеленоперење“ познато во странската литература како „greenwashing“ е термин којшто се користи за опишување на лажна, погрешна или неистинита акција или збир на тврдења направени од организација за позитивното влијание што една компанија, производ или услуга го има врз животната средина.²⁸ Во услови кога маркетинг одделите на компаниите константно и интензивно прогресираат во пласирањето на производите, рекламите и маркетинг акциите, „зеленотоперење“ е тешко да се открие, односно потешко е да се докаже. Европската комисија во студија од 2020 година на 150 корпоративни еколошки тврдења откри дека 53% дале

²⁷ Vieira de Freitas Netto S., Falcão Sobral M.F., Bezerra Ribeiro A.R., Robert de Luz Soares Gleibson, Concepts and forms of greenwashing: A systematic review, Environmental Science Europe, 32, article 19, 2020, достапно на: <https://enveurope.springeropen.com/articles/10.1186/s12302-020-0300-3>, [пристапено на: 11.06.2023 година].

²⁸ Kerner S.M., Greenwashing, <https://www.techtarget.com/whatis/definition/greenwashing>, [пристапено на 13.06.2023 година].

нејасни, погрешни или неосновани информации, а 40% немале никакви докази -- податоци што ги наведе при предлагањето нов закон за зелени барања од компаниите во март 2023 година.²⁹ Бројни се случаите на злоупотреба на овој концепт. Во оваа смисла,

„Во средината на 1980-тите, нафтената компанија Шеврон нарача серија скапи телевизиски и печатени реклами за да ја убеди јавноста во своите еколошки бенефиции. Насловена како People Do, кампањата покажа дека вработените во Шеврон ги штитат мечките, пеперутките, морските желки и секакви слатки и мили животни. Рекламите беа многу ефективни - во 1990 година, тие ја освоија наградата за рекламирање Effie, а потоа станаа студија на случај на бизнис школата на Харвард. Тие, исто така, станаа озлогласени меѓу еколозите, кои ги прогласија за златен стандард на перење зеленило - корпоративна практика на пренасочување на тврдењата за одржливост за покривање на сомнителни еколошки рекорд.“³⁰

5. Состојбата во Република Северна Македонија

-Зелени инвестиции во Република Северна Македонија?

Состојбата во Република Македонија, во делот на „одржливоста“, особено изразена преку „животната средина“, најеклатантно е претставена преку извештајот на Европската комисија за 2022 година. Имено, во делот на „животна средина и климатски промени“, изречно е нагласено: *Во наредната година, Северна Македонија треба особено:*

- *да ги забрза заложбите за намалување на загадувањето на воздухот на локално и на национално ниво и за намалување на загадувањето од една точка и дифузно загадување на ресурсите на свежа вода;*
- *да примени мерки за воспоставување на регионален систем за управување со отпад, особено во источниот и североисточниот регион;*
- *да го спроведе договорот од Париз, вклучително и донесување Закон за клима, во согласност со рамката на ЕУ 2030.*

Идентични се забелешките и во делот на конкурентското право. Каде што според извештајот 2022 година е евидентирано дека **не е постигнат**

²⁹ Kerner S.M., op.cit., p. 14.

³⁰ Случајот е преземен: <https://www.theguardian.com/sustainable-business/2016/aug/20/-greenwashing-environmentalism-lies-companies>, [пристапено на: 11.05.2023 година].

напредок и дека РСМ мора да работи на повеќе аспекти на подобрување на условите за здрав и лојален пазар³¹. Помеѓу другото, Северна Македонија треба да се фокусира на:

- зајакнување на административниот и финансискиот капацитет на националниот орган за заштита на конкуренцијата;
- да ја зголеми транспарентноста на државната помош доделена од Владата;
- дополнително да го усогласи законодавството во областа на државната помош и антимонополски.

Законот за заштита на конкуренцијата на Република Македонија („Службен весник“ бр.145/2010, бр.136/11, 41/14, 53/16 и 83/18), не предвидува изречни одредби што во себе ја вклучуваат и одржливоста како концепт и задача на законот. Имено, во членот 2 од ЗЗК, што се однесува на целта на законот, наведено е дека „обезбедување слободна конкуренција на домашниот пазар заради поттикнување на економска ефикасност и благосостојба на потрошувачите, е основната цел на законот“. И двете компоненти, „благосостојба на потрошувачите“ и „економска ефикасност“, влегуваат во концептот на „одржливост“, меѓутоа, ни се чини дека законодавецот не мислел на „одржливоста“ кога законски ја конципира целта на ЗЗК. Независно од ова, постојат други законски прописи кои ја вклучуваат одржливоста во себе, особено преку почитување на „еколошките стандарди“ во работата.³²

Независно од постојното законодавство и подзаконски прописи, во реална смисла, компаниите во Република Северна Македонија преземаат мерки за имплементација и ефектуализација на концептот на „одржливост“. Како земја со статус на кандидат за ЕУ, Република Северна Македонија нема избор во поглед вреднувањето на оваа концепција, од друга страна, притисокот и состојбите во светски рамки, јасно укажуваат дека независно од обврските што ги наметнува ЕУ, нужно е бизнис секторот и сите останати сектори да се вклучат во „одржливо работење“, како „концепт за спас на општеството“. Во оваа насока, помеѓу најпознатите проекти кои се базираат на „одржливоста“ се среќаваат Проект ветерен парк „Богданци“, Проект „Бошков Мост“,³³ Проект „Ревитализација и модернизација на РЕК Битола, фаза III“.

³¹ Извештај за Северна Македонија за 2022 година во прилог на Комуникацијата на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економско-социјален комитет и Комитетот на регионите Комуникација за Политиката за проширување на ЕУ за 2022 година.

³² Види законот за јавните набавки на Република Македонија, Службен Весник број 24, 2019 година. Достапен на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2019/05/ZJN_Sluzben-vesnik_24-2018-od-01.02.2019.pdf, пристапено на: [11.05.2023 година]. Понатаму, Национална стратегија за одржлив развој (2009-2030), преземена од: <https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/strategii/MZHSPp/nacionalna-strategija-za-odrzliv-razvoj-vo-rsm.pdf>, [пристапено на 12.05.2023 година].

³³ Види: https://www.esm.com.mk/?page_id=1964, [пристапено на 11.04.2023 година].

Според основните информации, сите овие проекти во себе ги вклучуваат основните столба на „одржливоста“ и тоа: економските, социјалните и аспектите на животна средина. Во оваа насока, проектите се насочени кон подобрување на условите за енергетска и патна инфраструктура, зголемување на бројот на вработените, заштита на животната средина итн. Попрецизно, според податоците за проектот „ветерен парк Богданци“,³⁴ „Нашата развојна стратегија става акцент на проширувањето на производствените капацитети од обновлива енергија, особено на производството на електрична енергија од ветер и од вода. Секој производствен капацитет која се планира да се развие задолжително вклучува и спроведување на оценка на влијанието врз животна средина.“ Дополнително, Проект „Ревитализација и модернизација на РЕК Битола, фаза III“ што се фокусира на имплементацијата на економски аспекти – производство на гипс и негово можно пласирање на пазарот, можно намалување на екстерните трошоци (заради намалено отсуствување од работа и сл.). Најбитно, според извештаите од проектот „Ревитализација и модернизација на РЕК Битола, фаза III,“ стои имплементацијата на аспекти за заштита на животна средина и тоа: „намалување на емисијата и мисијата на SOx и прашина во гранични вредности според европските директиви и македонското законодавство. Подобрување на амбиенталниот воздух во околината на РЕК Битола и во градот Битола. Намалување на бучавата на постројката.“³⁵

Од спроведените анализи на повеќе проекти коишто се однесуваат на имплементацијата и ефектуализацијата на „одржливоста“, јасно е дека Република Северна Македонија има тенденција и работи на развивање на стратегијата за „одржлив развој“. Ова како преку работата на приватниот сектор, така и преку стратегиите на јавниот сектор. Секоја влада, мора да биде свесна и да ја развива оваа тенденција со реални параметри и да добива издржливи состојби. Дополнително, како земја со статус на кандидат за ЕУ, Република Македонија треба да ги искористи сите фондови и финансии, и задолжително да работи на фаворизацијата на „одржливоста“ како концепт за спас.

Заклучок и неколку препораки во насока на подобрување на состојбите во сферата на конкурентското право и „одржливоста“

Тргувајќи од анализата и елаборацијата на основните политики, правни извори, стратегии, планови и концепти за економски, социјален раст и развој, не постои друга алтернатива за владите освен следење на агендата

³⁴ Види: http://www.elem.com.mk/wp-content/uploads/2017/04/Windpark_15_MK.pdf, [пристапено на 11.04.2023 година].

³⁵ Податоците се преземени: https://www.esm.com.mk/?page_id=3214, [пристапено на: 11.04.2023 година].

2030 на ООН, Европскиот „green deal“, Парискиот договор и останатите правни извори и политики на меко право коишто се однесуваат на декарбонизацијата на што повеќе сектори во индустријата. Ова секако се однесува и на Република Северна Македонија, како земја со аспирација за дел од ЕУ.

Владите во одделни правни и економски системи, нужно треба да го третираат концептот на „одржлив развој“ како системско прашање, чиј не/успех нужно е условен од нивната намера и пристап, намерата и пристапот на невладиниот сектор, бизнис секторот и останати стејкхолдери во најширока смисла. Во денешницата, компетитивните пазари, *per se*, наметнуваат компаниите да произведуваат по пониски цени, да ги користат ресурсите ефикасно, да практикуваат што е можно поголема енергетска и технолошка ефикасност, технологија заснована на редуцирано испуштање на CO₂, водејќи сметка за заштита на животната средина. Овие практики се дел од корпоративните политики на секоја компетитивна, лојална и општествено одговорна компанија. Во случаите кога компаниите ја немаат оваа перцепција и практика на работење, клучна е улогата на надлежните авторитети за заштита на конкуренцијата, особено во делот на симилурано, привидно практикување на „одржливи политики“, на сметка на повреда на правилата за конкуренција. Со најголем степен на внимание, надлежните национални авторитети, и Европската комисија, треба да водат сметка за злоупотребата на „одржливоста“ од страна на конкуренцијата, наместо *vice versa* процес, односно, наместо поддршка, одржливоста да ја злоупотреби конкуренцијата.

Во поддршката и ефектуализацијата на „одржливоста“, најголемата опасност доаѓа од практикувањето на „green washing“ концептот. Најголемите грешки и суштинските проблеми произлегуваат токму од овој сегмент. „green washing“ не смее да биде практикуван од страна на компаниите, па превенцијата во овој сегмент мора да биде клучна.

PCM нужно мора да ги следи Европските практики, работата на комисијата и СПЕУ, во поглед на ставањето на конкурентското право во функција на практикувањето на концептот на „одржлив развој“. Во оваа задача, клучна е улогата на КЗК во спроведувањето на обуки на компаниите, укажување на предностите на примената на концептот на „одржлив развој“, спроведувањето на соодветна казнена и прекршочна политика. Нискиот буџет не смее да биде аргумент за недоволната ангажираност на КЗК во делот на заштита на животната средина, односно ефектуализацијата на „одржливоста“. Точно е дека компаративно земјите како Австрија, Унгарија, Грција, Велика Британија, имаат далеку поголеми економски можности за реализирање на ЕУ политиките за „одржливост“, меѓутоа, во сегментите кои не бараат голем буџет, туку практичноста, правилна методологија и волја, Република Северна Македонија и земјите со приближно еднаков бруто домашен производ, може да постапуваат соодветно.

Користена литература

- [1] Buffier B.W., Kafele, H.L., Fishbien S., Shearman & Sterling LLP., Cartel leniency in United States: overview: Available from: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-501-2185?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/4-501-2185?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)), [пристапено на: 11 Април 2023 година];
- [2] Coscieme L., Mortensen L.F., Anderson S., Ward J., Donohue J., Sutton P.S., Going beyond Gross Domestic Product as an indicator to bring coherence to the Sustainable Development Goals, *Journal of Cleaner production*, Volume 248, 2020;
- [3] Directive 2014/104/EU of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on certain rules governing actions for damages under national law for infringements of the competition law provisions of the Member States and of the European Union;
- [4] European Green Deal: Commission proposes transformation of EU economy and society to meet climate ambitious, достапно на: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_21_3541, [пристапено на 14.05.2023 година];
- [5] Josua J, Jordan S., Combinations, Concerted Practices and Cartels: Adopting the Concept of Conspiracy in European Community Competition Law Symposium on European Competition Law, *Northwestern Journal of International Law & Business*, Volume 24, Issue 3, Spring, 2004;
- [6] Kerner S.M., Greenwashing, <https://www.techtarget.com/whatis/definition/greenwashing>, [пристапено на 13.06.2023 година];
- [7] Malina A., Modet S., Bercken J., Competition law: a bridge or a barrier to sustainability? Freshfields Bruckhaus Deringer, 2012, достапно на: <https://sustainability.freshfields.com/post/102grn8/competition-law-a-bridge-or-a-barrier-to-sustainability>, [пристапено на 13 Април 2023 година];
- [8] Malinauskaite J., Competition law and sustainability, EU and national perspective, *Journal of European Competition Law & Practice*, Volume 13, Issue 5, July 2022, pp.336–348, достапно на: <https://academic.oup.com/jeclap/article/13/5/336/6533512>, [пристапено на 11.05.2023 година];
- [9] Piteli EN., Pitelis C., Platform Oligopolies, anti-trust policy and sustainable development, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 2023;
- [10] Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate

- neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'), [пристапено на 16.05.2023 година];
- [11] United Nations, Promote inclusive and sustainable economic growth, employment and decent work for all, достапно на: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/economic-growth/>, [пристапено на 11.06.2023 година];
- [12] Van der Veer J.P., Valuing Sustainability? The ACM's analysis of "Chicken for Tomorrow" under Art.101 (3). Wolters Kluwer, 2015;
- [13] Vieira de Freitas Netto S., Falcão Sobral M.F., Bezerra Ribeiro A.R., Robert de Luz Soares Gleibson, Concepts and forms of greenwashing: A systematic review, Environmental Science Europe, 32, article 19, 2020, достапно на: <https://enveurope.springeropen.com/articles/10.1186/s12302-020-0300-3>, [пристапено на: 11.06.2023 година].
- [14] Агендата за одржлив развој 2030 на ООН, : https://www.un.org/en/footballforthegoals?gclid=CjwKCAjwscGjBhAXEiwAswQqNPuUdw9mXWCdk6XcykuXYQNi4ohRogsAnI55A99RQIyewegm7T-5HCRoCh2UQAvD_BwE, [пристапено на 11 Април, 2023 година];
- [15] Закон за животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 192/15, 39/16 и 99/18);
- [16] Закон за заштита на конкуренцијата (Службен весник на рм“ бр.145/2010, бр.136/11, 41/14, 53/16 и 83/18);
- [17] Законот за јавните набавки на Република Македонија, Службен весник број 24, 2019 година. Достапен на: https://www.bjn.gov.mk/wp-content/uploads/2019/05/ZJN_Sluzben-vesnik-24-2018-od-01.02.2019.pdf, пристапено на: [11.05.2023 година];
- [18] Извештај за Северна Македонија за 2022 година во прилог на Комуникацијата на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економско-социјален комитет и Комитетот на регионите Комуникација за Политиката за проширување на ЕУ за 2022 година;
- [19] Коевски, Г., Тушевска Гавриловиќ Б., Спасевски Д., The concept of leniency in North Macedonia, Competition Law (in Pandemic Times): Challenges and Reforms, 5. 2021;
- [20] Национална стратегија за одржлив развој (2009-2030), преземена од: <https://vlada.mk/sites/default/files/dokumenti/strategii/MZHSPP/nacionalna-strategija-za-odrzliv-razvoj-vo-rsm.pdf>, [пристапено на 12.05.2023 година];

- [21] Парискиот договор за климатски промени од 2015 година. Види повеќе: <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement?gclid=CjwKCAjw-70lBhB8EiwAnoOEK7AXWQsR8ifpn9Mw0 Bh - Eu0kFC9KEjKRfZRjVxa5a8rQIm5VY0pXxoCFrEQAvD BwE>, [пристапено на 11 Април 2023 година].